

Leonid Andrejev, Judež Iškarijot in drugi. Eleazar. Poslovenil Vin-kjentjev. V Gorici 1913. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček. 80. 163 str. Cena 80 vin.

Znani biblijski motiv o Judi iz Karijota je obdelan priprosto, toda privlačno; zgodba se pleče vse do preračunanega samomora izdajalčevega. Svetopisemskim shemam, ki smo jih prazne oteli pozabnosti, je ruski romancier dal krvi in kosti, mišic in mesa: Peter sangvinično vzkipeva, mimozno sensitive nastopa Janez, počasni razmišljavec Tomaž uteleša posebljeni dvom itd. Zanimiv dušesloven problem nudi Judež: grd, nakazen, vendar feminilno čustven človek, radi svoje ženskosti in ljubezni do Učenika priljubljen Mariji iz Magdale in tovarišicam, a ne tako pri Rabiju, kjer ga izpodrivajo prikupnejši in popolnejši tekmeči. Napol iz maščevalne ljubosumnosti in umazane dobičkaželjnosti, napol zbog predestinacije proda Gospoda, dobro vedoč, da ga ostavijo vsi ti strahopetci in da mu bo sledil edino on sam. Judeževa figura ni a priori ostudna; zakaj kdor se more poglobiti v tajno povodov in vzmeti, najde za najbolj obtoženega zavrženca olajšav: šele v razdalji je obsodba mogoča. Pri osebnem občevanju z njim, sledeč njegovim nagibom, nam je postal bližji, skoro razumemo ga, in vse razumeti pomeni približno vse odpustiti. V krepkem pokvečencu Iškarijotu je nazorno udejstven judovski značaj: zmisel za denar in transcendentalno razmotrivanje, zavrtnost in bojzljivost... Nad karakterno študijo, ki obiluje na slikovitih podrobnostih, na pr. zabave učencev ali prizori pred Ano, veje skrivnostni dih genija in več kot enkrat zaslutite za skromnim izrazom nedozirno perspektivo.

Naslednja črtica vsebuje še več subjektivnih elementov nego prva, ki se v bistvu oklepa sv. pisma. Andrejev govori o drugem življenju Eleazarja po čudežnem vstajenju iz groba. Predmet se mi dozdeva zgolj pretekst, da avtor naznači svoj svetovni nazor, ki komaj spominja na verjetni Du Prelov sistem o posmrtnosti. Glavni podatki so sledeči: Poprej veseli, brezskrbni Lazar je po svojem obujenju okoren in molčeč, nedostopen čudak, tudi telesno ves predrugačen. Dočista ravnodušen napram vsemu, ne blagovoli odgovarjati na vprašanja, kako je onostran groba. Povsem brezbržnemu so psi in trnje izpremenili obleko v cunje, otroci mu donašajo hrano... Sodobni sloviti kipar iz Rima, vneti glasnik solnčne radosti, začuvši o tej nečuveni apatiji, bi rad preobrazil od mrtvih vstalega; a ko pogleda bivšemu mrtvecu v stekleno gorgonsko oko, je kakor marsikdo pred njim docela izpremenjen. V stoični otopenosti se znameniti umetnik poloti zadnjič mramorja; z boleščjo opazijo strogi sodniki in znanci brezoblično spako, ki se je hotela nekam razbežati, v skriti vboklini pa čudnega metulja prozornih kril v onemogli želji, da bi kam poletel. Ko pa Avreliju pripovedujejo o pravi lepoti, izusti letargično: Vse je laž... In samozavesten modrijan je v Eleazarjevem pogledu občutil, da sta modrost in glupost popolnoma enaki pred obličjem brezkončnosti... Ko božanstveni Avgust pozove indiferentnega obujenca k sebi, ga dado cesarjevi prijatelji nakititi, pobarvati in mu naslikati gubice dobrodušnega smeha, le oči odsevajoče nedosegljivo Tam mu niso mogli zameniti. Na raznolika vprašanja ni Lazar izvolil črhniti drugega nego: Jaz sem bil mrtev. A ko se vsesa s svojimi zagonetnimi zenicami v imperatorja in bi ga bil kmalu otroval z ravnodušno brezbržnostjo, ukaže Avgust izžgati Eleazarju temne, tajinstvene punčice.

Ant. Debeljak.

M. Murko, Die Schröpfköpfe bei den Slaven. Slav. baña, baňka, lat. balnea. (Sonderabdruck aus: „Wörter und Sachen“ Bd. V. Hft. 1. 1913) 40. 42 str.

Meringer je v četrti knjigi kulturnohistorične revije „Wörter und Sachen“ objavil razpravo o „stavljenu rogov“ pri evropskih narodih in etimologiji lat. *cucurbita ventosa* = rog, kupica (Schröpfung). Na koncu razprave pride tudi k slovanski besedi baňa, baňka, ki pomeni kopel, banjo, vrč in posodo sploh, pa tudi „kupolo“, „rudnik“ in „rog“. Meringer meni, da je treba besedo baňa izvajati od bal(i)neum. Toda sama glasovna razlaga ne zadostuje: rad bi videl, kako je v resnici stvar sama — kakor kaže izposojenka — prišla k Slovanom: kulturni stik med Slovani in Rimljani. To je ravno prednost Meringerjeve metode, da mu ne zadostuje samo jezikoslovno ugibanje, ampak, da gre od besede k stvari sami (Wörter und Sachen). — Njegovi želji je ustregel Murko in napisal obširno razpravo o „stavljenu rogov“ pri Slovanih in o etimologiji besede baňa, baňka. — V 1. poglavju podaja leksikalni material o tem predmetu. Slov. izraz „roge staviti, rog, rožič“ kaže na najprimitivnejši in prvotni način puščanja pri vseh narodih. Meringer omenja kakor kakšno čudo, da uporabljajo kmetje v Krapini še vedno pravi rog. Isto pa delajo tudi naši dolenski kmetje, ki hodijo v Šmarjetne toplice pri Beli cerkvi in prinesó seboj svoje „rogove“, kakor mi je povedal g. prof. R. Perušek. Dalo bi se pa gotovo navesti še kaj slučajev, a naša ljudska medicina še ni prav nič preiskana in čaka zaman delavcev. — V 2. poglavju nas M. seznanja z dosedanjimi etimologijami besede baňa; prav ima Meillet, ki izvaja besedo iz vulgarnolatinskega *bānea* (lat.: *balnea*, pl. od *balneum*, javna kopel). Zelo dobro pa pravi v začetku 3. poglavja, da v tako težkem vprašanju ne zadostujejo le domneve, ampak treba dokazati stvar. To se mu je tudi izvrstno posrečilo. Grški βαλανείον se je z rastočim heleniziranjem razširil po vsem rimskem imperiju, razširilo se je s stvarjo tudi ime. Važno je za nas, da se je nahajala nad fridigarijem, ki je imel v sredini bazen (piscina) velika kupola. Kupole pa so imele tudi orientalske cerkve (vzor Justinijanova Sveta Sofija v Carigradu); zategadelj so bile na zunaj tako podobne kopelim, da jih je bilo težko razločiti. Zdaj nam je jasno, zakaj imenuje Malorus kupolo — baňa. — Ako zasledujemo današnja zemljepisna imena sestavljena z „Banja“ na slovanskem jugu, jih bomo našli posebno na stari rimski cesti od Jadranskega morja, preko Stare Srbije v Makedonijo in Bolgarijo. Tu je vladal latinski jezik; tako je prišla beseda tudi v stsl. spomenike, ki so nastali na makedonskem in bolgarskem ozemlju, kjer pomeni baňa = kopel. Baňa ima pri vseh južnih Slovanih in Rusih pomen: kopel, kopališče, vroč vrelec, potem tudi vrelec sploh pri južnih Slovanih. Pri severnih Slovanih pa pomeni baňa baňka, tudi kupolo, karakteristikon rimske kopeli in bizantinskih cerkvá. Poljsko bania, češko bāně pomeni potem tudi kroglo pod križem na stolpu. Ta pomen „kupola“ v sev. slovanskih jezikih pa ne eksistira v stsl. in ostalih južnoslovanskih jezikih. — Od okrogle kupole in krogle na zvonikih je prešel pomen besede „baňa, baňka“ v severnih jezikih na okrogle predmete sploh, na posode in tudi na „rogove“; baňka je pri Malorusih, Poljaki, Čehih vrč z ozkim vratom. — Pri nas Slovencih je banja = Badewanne; na Štajerskem je „banja“ korito, kjer kopljejo otroke, kamor dajejo kruh, da vzhaja in zaklane prešiče, da jih poparijo; torej le del lat. *balnea*. V Kapelah pri Brežicah in v Savski dolini pravijo naši deži za svinjsko mast „banja“, tako tudi v Varaždinu, kakor sem izvedel od svoje matere. Na Dolenjskem je „banjka“ putrih. — V 5. poglavju je obdelal avtor pomen besede „baňa“ = rudnik, solina pri Slovaki, Čehih, Poljaki, Madjarih, Rumunih. Vzrok je v „baňaté podobě“, kupolasti obliki starih slovanskih rudnikov, kakor pravi češki strokovnjak. Vsi primitivni rudniki so bili te vrste. Slovanska „baňa“ pa meče tudi luč na razlago

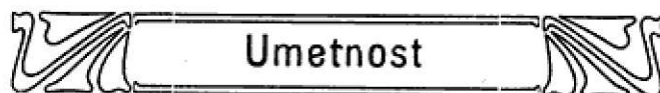
romanskih besed tega izvora. Rumunska „baie“ v pomenu rudnik je brez dvoma izposojena od Slovanov. Italijansko bagno, francosko baigne v pomenu ječa, galera razlaga najbolje Littré: v Carigradu so staro rimsko kopel uporabili za ječo vojnih ujetnikov, kristjanov, ki so bili po večini Italijani in so jo zvali „Bagno“. — Murku se je namen razprave, namreč stvarno dokazati etimologijo baia — balnea in pokazati postanek njenih različnih pomenov, brez dvoma posrečil. Želeti pa bi bilo, da bi naši folkloristi še razmnožili material o „stavljenju rogov“ pri nas in da bi sploh začeli orati ledino naše ljudske medicine.

Dr. Vinko Zupan.

Rudolfo Franjin Magjer, Sa Slavonske ravni. Škice i novele. Naklada knjižare Radoslava Bačića. Osijek 1913. 80. 168 str.

G. Magjer se mi zdi človek, ki nestrpno rad vidi svoje ime natisnjeno. Na ta nagon samouveljavljanja bi navračal šestero njegovih pesniških zbirk, mikroskopično rejenih knjižic z naslovom „Porivi“, pri poznejših izdajah pa „Novi zvuci“. Za garde-damo so služili tem drobljančkom - izpeljančkom bogve kako priborjeni uvodi izpod peresa hrvatskih in slovenskih notabilitet. Magjer je znan kot sotrudnik raznoterih listov in marsikomu je morda obvisel v spominu kot poglavitni prispevalec v almanahu „Mi“, kjer si je dal podjetni pisec ka-li prevesti dobro hrvatske naslove na pogrešeno francoske. Sicer pa jo je mahnil z dobršnim junaštvom na peresni mejdan, „jer Hrvat je vazda za dom tintu i krv lio“, kakor se bere v njegovih spisih, in to s tako porazujočim uspehom, da ga je nekdo kepal s hrvaškim Calderonom — vsekakor medium comparationis ni bila kakovostna podobnost... Devetkrat mi je žal, da ne premorem Magjerove mojstrovine „Zapisci sa sela“. Delo mora biti umetniško na višku — prevedeno je na češki, poljski, nemški jezik, izide v slovaščini in slovenščini! Zanimalo bi izvedeti, kako daleč se je časovno zoreči poet narobe razvil, zakaj od novih teh 168 strani ne izsledim niti ene, ki bi jo bilo vredno prevajati na katerokoli človeško govorico. Pravzaprav bi človek prikimal udobni maksimi, podtaknjeni neznatnemu junaku iz „Svakdanje priče“: Drži mnogo do sebe, a najviše do vanjštine, pa si onda velik u široj publici (150), najožjemu občinstvu pa, mislim, ne bo nasul sipe v oči, da bi se ogrevalo za teh šestnajstero, po svoji povprečnosti odličnih podlistkov, pa naj si opisujejo še tako kmetško životarjenje v Slavoniji. Dobe se pač v pričujočih načrtkih, ki se včasih izoblikujejo v razvlečen dovtip (n. pr. Dan uplate), ali pa nimajo specifično slavonskega nič drugega, ko prislove na -kar in zaimke z repom -ka ter mnogobrojne izpuščaje. Dobe se, pravim, tupačam zanimive narodopisne poteze; a rajši bi jih čital v jedrnatem folklorističnem sestavku brez literarne namišljenosti. Gosji red zaljubljenih in zavrženih punc, ljubosumnih zakonskih, neverjetnih barab in podobnih, defilira mimo vas brez stilističnih prikupnosti, brez slehernega reliefa, v klorotični enoličnosti: ko se zablesti „Nadopuna predgovoru“, cilj našega hrepenenja in zaželjeni amen, so izginile eterične prikazni ko kafra: Jer nij' svaka šuša pjesnik, nit' to biti mora, kakor jo je pogodil g. Magjer pred leti.

A. Debeljak.

Junijska slovenska umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani. — Čuden je prvi vtis, ki ga nudi ta razstava. Poleg v resnici mojstrskih del uzre oko najhujše vrste kič. Ne vem, če je slike izbrala posebna jury, gotovo pa

je, da se ni uveljavljalo pri prejemanju del sploh nobeno načelo, niti ne najpotrebnejše: da namreč spadajo v umetniško razstavo res samo umetnine, ne pa tudi šolske vaje in amaterske ilustracije, ki so morda dobre za vezila starim tetam ob njihovem godu in za reprodukcije v družinskih listih, ki pa nikakor ne bi smele viseti na stenah umetniškega paviljona. Tu ne velja noben izgovor in noben zagovor, zakaj umetnost in rokodelstvo sta bila in ostaneta še vedno dva fundamentalno različna pojma, ki se nikakor ne dasta spojiti. Abstrahirajmo torej od raznih Magoličev in ostalih diletantov ter pogledjmo, kaj nam prinaša umetnost.

Na to smo pa lahko ponosni in smelo trdim, da bi smeli biti zadovoljni, če bi imeli tudi na literarnem polju toliko marljivih delavcev, zavedajočih se tako resno važnosti in svetosti svojega poklica. Ne bom našteval vseh umetnin in imen, dovoljum si le par kratkih opomb. Pot od Franketa do Jakopiča je dolga. Kakor je prvi še zastopnik akademične šole (— med razstavljenimi slikami sta zanimivi zlasti dve kitajski pokrajini —), tako je Jakopič najdalje idoči impresionist in to neodvisno in samostojno. Med tema dvema pa jih je cela vrsta, ki so se po svoje lotili svojih problemov in jih tudi po svoje rešujejo. Že ko sem lani videl par slovenskih slik v dunajski Secesiji, sem opazil njih veliko tehniško in formalno samostojnost, ki nam edina lahko nekoč podari slovensko umetnost. Veliki poetje so naši slikarji, veliki liriki, in Grohar je bil morda največji med njimi. Dve leti sta že minuli od njegove smrti in vendar je prav, da se še vedno razstavlja njegove pokrajine, ker ostanejo večno sveže in nam ni še nihče drugi pokazal naše zemlje v takšni poeziji solčne svetlobe. Njegovi „Železniki“ so po mojem okusu najlepše, kar sem dozdej videl njegovih del. — Drugi naš izboren pokrajinar je Matija Jama. Ustvaril si je svoj lastni kolorit in ga prepojil z lirično mehko; nekaj nizozemskega veje iz njegovih pejsažev; kar pa posebno vleče, je monumentalna enotnost in harmonija stila, ustvarjajočega iz malenkostnih in vsakdanjih predmetov večno veljavne vrednote. Kakor pa se pri njem vse razliva v trepetajoči enotni solčni razsvetljavi, tako so Jakopičeve slike koloristične simfonije; vizionarska sila je v njegovih barvah, pa naj si opazuje poletno svetlobo, igrajočo se v smrekovem gaju, ali pa luč, padajočo skoz polprozorne zastore v bujno pisan intérieur. Včasih mu niti čopič več ne zadostuje, barve se same kopičijo, no — in gledalec si z žalostjo v duši molče priznava, da se bodo ljudje čez sto let za te slike trgali in občudovali te pokrajine in portretne študije, mimo katerih hodijo dandanes, skomizgajoč z rameni. Še dalje vise dela Sternanova in Vavpotičeva; prvi je poet solna, drugi, morda najmarljivejši med našimi umetniki, se zaglablja v vse čudeže svetlobnih efektov in je razstavil tudi dve zelo dobri portretni študiji. Kar me je pa pri njem največ zanimalo, so skice za oltar sv. Brunona in med temi zlasti skica za kompozicijo (— tudi Groharjeve skice za oltarno kompozicijo so izborne —); sv. Bruno in kartuzijanci so bili sploh priljubljen predmet in specijalitet celih šol na pr. bolonjske; zato pa je tem bolj zanimivo, da se je lotil Vavpotič tega sujeta popolnoma po svoje in ga tudi res monumentalno rešil. Iz tolikega dela govori resno in zavedno hotenje in silna volja.

Vsa sodobna umetnost išče sloga „visoke umetnosti“, zato sem bil pa tem bolj vesel, ko sem ozrl poleg Bernekerjevega marmornega ženskega portreta, dela neskončno mehke umetniške duše, obenem pa tudi tehniško popolnoma izvežbane roke, — tudi skulpture Dolinarjeve. Nisem ga dozdej poznal. Prepričan pa sem, da je to eden največjih talentov, kar smo jih kdaj imeli. Njegovi razstav-

Prejeto v romnu
okrogla 11/713
Zavod

ljene portreti so tako oduševljeni, kažejo toliko umetniške globine, pridnosti in samostojnosti, njegovi dve statueti „Kajn“ in „Egipčan“ sta pa tako monumentalni, da bi bila res večna škoda, če bi ta talent ne našel razumevajočih ljudi, ki bi mu odprli pot v široki svet.

Še par imen: Gaspari, ki brezdvomno umetniško čuti, a mu manjka izurjenosti in globine; Zajec, marljiv, a premalo umetnik; Žmitek, vse preveč teoretik; Anica Zupanec je vse premnogo razstavila, a kaže talent. Splošno smemo biti zadovoljni in ponosni na to svojo tako zdravo umetniško generacijo.

Dr. Vojeslav Molè.

Nekrolog

† **Prof. Milan Pajk.** Nenadoma smo ga izgubili: v najlepši moški dobi, sredi radostnega dela in bogatih načrtov nam je bil iztrgan. Težko bodo pogrešali tovariši odkritega prijatelja, njegovemu vodstvu izročena mladina blagega voditelja in odličnega učitelja; domača gruda obžaluje v njem temeljitega poznavatelja in iskrenega ljubitelja. Mnogovrstnost delovanja, trdno voljo in živahni temperament je podedoval Milan Pajk po svojem očetu-profesorju; navdušenje za vse lepo, natančnost tudi v najmanjšem, nežnost čustvovanja, to je bil njegov delež po oboževani materi-pisateljici. Tesna vez ljubezni jih je spajala v življenju, rodbinska rakev pri Sv. Krištofu jih združuje po smrti. — Veličasten sprevod, ki se je pomikal 19. junija po Dunajski cesti, je pričal, kako splošno spoštovanje je užival pokojnik. Spremili so ga na zadnji poti zastopniki vseh državnih in avtonomnih oblasti in različnih korporacij ter učnih zavodov, razen teh pa še nebroj občinstva iz vseh krogov . . .

Milan Pajk se je rodil 19. decembra 1876 v Mariboru, kjer je bil njegov oče eden najmarljivejših narodnih delavcev. Svoja mlada leta je preživel v Brnu, kjer je dovršil prvi gimnazijski razred; ostale razrede je obiskoval na dunajski akademični gimnaziji. Nato je bil dva tečaja slušatelj na dunajski juridični fakulteti in šest tečajev na modroslovnici. V jeseni l. 1898. je nastopil suplenturo na gimnaziji v Kranju, februarja l. 1899. je napravil, komaj 22 let star, izpit iz zemljepisja in zgodovine kot glavna predmeta s slovenskim in nemškim učnim jezikom. Dve leti (sept. 1899—sept. 1911) je služboval na ženskem učiteljskem v Ljubljani; po odhodu Frana Levca je dobil Pajk mesto na c. kr. višji ljubljanski realki, kjer je deloval do svoje smrti, 18. junija t. l. — Pokojnega Pajka kot učitelja nam riše njegov prijatelj sledeče (Slov. Narod, št. 138): „Kdor je bil njegov učenec, ga ne pozabi nikdar. Snov, če je bila še tako suhoparna, je znal napraviti zanimivo, da ga je vsak z veseljem poslušal. Posebno je povdarjal domačo zgodovino in poznanje slovenskih dežel. Neumorno je iskal podatkov o domačih gospodarskih razmerah, da jih je raztolmačil abiturijentom. Pripravljal se je za vsako uro. V njegovih zapiskih je nagromadenega ogromno gradiva za domačo zgodovino in zemljepisje. Letos se je posebno veliko trudil z meščanskim tečajem . . . Da bi poglobil zemljepisni pouk, je napravljval z dijaki poučne izlete v ljubljansko okolico, pa tudi v Alpe in letos zlasti na dolenski Kras. Tu je obhodil in pregledal z dijaki zlasti kopanjsko-račensko dolino . . . Bil je sicer strog in mnogo se je bilo treba zanj učiti, a kljub temu se je vsak k njemu zatekel, ki je potreboval kakega